

ПЕРЕДУМОВИ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто процес формування екологічної культури суспільства і особистості, як необхідну умову вирішення екологічних проблем. Проблему формування екологічної культури особистості розглянуто з позицій збалансованого розвитку.

Ключові слова: збалансований розвиток, екологічна культура, екологічні проблеми.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні локальні й глобальні екологічні проблеми зачіпають усе людство і потребують для їх вирішення значних економічних і соціальних зусиль. Людина і суспільство породили проблеми, що загрожують подальшому існуванню і природи, і людини, і цивілізації. Антропогенний вплив на природне середовище призвів до порушення природного стану атмосфери, природних вод, ландшафту планети, її флори і фауни. Порушення біологічної рівноваги на планеті, незворотні деградаційні зміни біосфери, радикальна трансформація традиційних природних умов у результаті функціонування цивілізації ставлять під сумнів подальше існування самої людини.

Сформована загальна економічна і соціальна ситуація насамперед характеризується нестабільністю і загрожує сприятливому існуванню населення, потребує пильної і загальної уваги та пошуків виходу з цього становища. В основі соціальних впливів людини на навколишнє середовище впродовж останніх століть лежали парадигми, породжені усвідомленням людиною своєї зростаючої влади над природою.

Сучасний стан системи «людина–суспільство–природа» вимагає відмови від сформованого методу проб і помилок у взаєминах між людиною і середовищем її проживання, від споживацького ставлення до навколишнього середовища, що перетворює його в пустелю або звалище відходів. Цього можна досягти на основі оволодіння кожною людиною екологічною культурою. Прогалини в загальному рівні культури, ігнорування поколіннями людей закономірностями і особливостями живої природи, на жаль, є реальністю сьогодення. Свідченням того можуть бути зникнення річок, непридатні для землеробства поля, деградовані ґрунти, дигресійні ліси.

Виникла ще одна проблема – екологія і здоров'я людини. Забруднення атмосфери, гідросфери та ґрунту призвели до зростання і зміни структури людських захворювань. З'являються нові хвороби, принесені цивілізацією: алергічні, променеві, токсичні. Відбуваються генетичні зміни в організмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Ці питання розглядалися на міжнародному конгресі ЮНЕСКО–ЮНЕП з екологічної освіти і виховання, на Міжнародних конференціях (Тбілісі, 1977), (Москва, 1987), X Міжнародній конференції з трансперсональної психології (Прага, 1992), на міжнародних семінарах з глибинної екології за участю інституту громадських ініціатив (США, Каліфорнія) та інших.

До ХХІ століття цивілізація досягла точки всесвітньо-історичного процесу, коли необхідно визначити напрям і динаміку цивілізаційного розвитку з урахуванням майбутніх поколінь – до такого висновку дійшли учасники міжнародного конгресу в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, на якому була зроблена спроба сформулювати спільну позицію планетарної спільноти, яка отримала назву sustainable development і увійшла в широкий ужиток. Цей термін перекладено як «сталий (збалансований) розвиток».

У 2003 р. спеціальними робочими групами ЄЕК ООН закладено теоретичні основи стратегії щодо освіти задля стійкого розвитку та окреслено шляхи її реалізації. Період з 2005 по 2015 р. на всесвітньому саміті в Йоганнесбурзі оголошено десятиліттям освіти задля еколого-збалансованого розвитку.

Багато дослідників (М. Будика, О. Вербицький, І. Герасимов, Е. Гірусов, Н. Кісельов, І. Лаптев, Н. Мамедов, М. Моїсєєв, Н. Реймерс, А. Урсул, М. Хайдеггер та ін.) вважає, що

загострення екологічної кризи – результат прояву технократизму в культурі, який проявляється в зниженні моральної регуляції людиною своєї поведінки і діяльності, загостренні проєкцій раціоналізму і прагматизму в професійній діяльності, а також в експансіонізмі стосовно природи.

Академік М. Моїсєєв вважає за доцільне замінити «сталий (збалансований) розвиток» термін «коеволуція людини і біосфери», оскільки вважає, що екологічною нішею людства є в біосфера, а розвиток суспільства відбувається в її рамках [1].

Збалансований розвиток, як вважає О. Лагутін, передбачає комплексний підхід, у якому враховуються інтереси суспільства на основі триєдності економічних, соціальних екологічних проблем. Збалансований розвиток охоплює дві ознаки. Перша полягає у визнанні прогресу суспільного розвитку та існуванні рівних можливостей нинішнього покоління і наших нащадків з використання ресурсів і екологічних умов планети. Друга, у свою чергу, передбачає недопущення деградації біосфери та її збереження як основи переходу на пропоновану модель збалансованого розвитку [2, с. 134].

В рамках концепції збалансованого розвитку розпочато роботу з ретельного вивчення проблем формування екологічної культури особистості в процесі освіти і виховання. Екологічна культура, ті чи інші аспекти її становлення і розвитку стали предметом наукових досліджень загальнометодологічного, теоретичного і методичного характеру багатьох авторів (Н. Авраменко, Н. Андрєєва, Т. Анісімова, М. Бауер, А. Беґека, Г. Білявський, Н. Бірюкова, Т. Вайда, Г. Глухова, Н. Грейда, В. Дзюба, М. Дробноход, С. Іващенко, Т. Казначєєва, О. Король, В. Крисаченко, С. Либідь, Н. Максимчук, О. Мамєшина, О. Мітрьєсова, Н. Назарова, Н. Нєгруца, Л. Некос, П. Пономарьєва, Г. Пустовіт, М. Реут, В. Сластьонін, С. Сухорукова, Г. Тарасенко, Л. Фєнчак, Є. Флєшар, М. Швед та ін.). Учені дійшли висновку, що основною рушійною силою майбутньої екологічної рівноваги має стати екологічна освіта, оскільки тільки по-справжньому грамотне й інтелігентне суспільство здатне вступити в епоху ноосфери і реалізувати режим коеволуції природи і суспільства.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд процесу формування екологічної культури суспільства і особистості як необхідної умови вирішення екологічних проблем з позицій збалансованого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових і літературних джерел з проблеми формування екологічної культури свідчить про те, що досить ґрунтовно вивчені окремі її аспекти. Теоретичний аналіз літератури, присвяченої різним аспектам безпосередньо феномену екологічної культури показав, що у процесі його дослідження виділяється три рівні соціального, філософського та психолого-педагогічного аналізу: загальнолюдський (при вирішенні глобальних екологічних проблем), конкретно-історичний, у суспільстві (при вирішенні практичних завдань екологічного характеру, пов'язаних із загостренням екологічної ситуації та необхідністю формування екологічної культури людини), індивідуальний, на рівні особистості (при організації системи екологічного виховання та освіти суб'єкта).

У різноманітті поглядів на екологічну культуру виокремлюється два підходи: екологічний та культурологічний. У рамках першого екологічна культура розуміється як культура екологічної – екологодоцільної, природоохоронної діяльності суспільства і пов'язаної з нею ментальності. Такий підхід, однак, спочатку передбачає, що для виникнення екологічної культури мають спочатку виникнути небезпечні природні зміни, що вимагають свідомого коригування. В інших роботах екологічна культура визначається як частина культури, яка зумовлює відповідність соціальної діяльності вимогам життєдіяльної придатності середовища. Тут екокультура виступає вже як іманентно вбудований елемент загальної культури кожного суспільства, оскільки соціальна діяльність завжди співвідносилася з вимогами життєздатності середовища. З іншого погляду, екологічна культура – це весь накопичений людством досвід природокористування, знання про оптимальні способи взаємодії з природою, що закріплюються і передаються поколінням.

Загальноприйнятою стає погляд, відповідно до якого людство не може більш прогресувати у своєму розвитку, суттєво не підвищивши рівень екологічної культури. Одним з основних світоглядних орієнтирів, практичне і виховне значення якого в процесі формування

екологічної культури неможливо переоцінити, стає філософська теза про загальний зв'язок усіх явищ і процесів навколишнього матеріального світу.

На думку А. Урсула, екологічна культура – це екологія всієї створеної людиною «другої природи», в якій на відміну від «першої природи» зберігати необхідно далеко не все створене людиною, а тільки те, що становить інтерес і цінність із загальнолюдських позицій. Екологічна культура має формувати і екокультурні імперативи раціонального, гуманістично орієнтованого «культурокористування» і розвитку. Екологія культури, поєднуючись з екологією природи в єдину соціоекосистему, розкриває закономірності й принципи коеволюції людини і навколишнього соціального та природного середовища [3, с. 72].

Отже, суспільство, здатне до соціально-екологічного гомеостазу, тобто здатне регулювати свій вплив на природу і адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в ній, будучи своєю поведінкою і дією в екодіалозі людини і природи.

У роботі *Ecological Education in Everyday Life* автор Viara Gurova виділяє елементи екологічної культури: знання навколишнього середовища, прийняття екологічних цінностей та відносин, розуміння відповідальної поведінки до навколишнього середовища [4, с. 99].

До структурних компонентів екологічної культури особистості Л. Астаф'єва [5] відносять: екологічну свідомість, екологічну освіту і екологічну діяльність.

Різноманітні підходи до вивчення екологічної культури людини створили можливість різних інтерпретацій цього терміна, що охоплює: екологічну свідомість, переконання, стиль життя; екологічний світогляд, світобачення; екологічну поведінку і діяльність щодо створення матеріальних і духовних цінностей; екологічні знання; систему моральних еколого-культурних цінностей; екологічно чисті виробництва і продукцію, що випускається ними; екологічні установи і організації, що мають наукову, педагогічну, управлінську, практичну спрямованість; оптимальні норми і способи взаємодії суспільства і навколишнього середовища; систему еколого-соціальних відносин у суспільстві. Усі ці компоненти визначають екологічну культуру як невід'ємну частину загальнолюдської культури і основний чинник мотивації людини до здорового способу життя, шанобливого ставлення до природи, відповідальної поведінки в навколишньому середовищі.

Аналіз і узагальнення думок дослідників дозволили з'ясувати, що до основних елементів екологічної культури належать екологічні знання, екологічна свідомість, екологічна діяльність і ціннісне ставлення до природи.

Такий підхід дозволяє говорити про екологічну культуру суспільства і особистості як про сукупність екологічних знань, екологічної свідомості та екологічної діяльності.

У теоретичному плані екологічна культура почала формуватися як система знань про закономірності взаємодії природи і суспільства з початку 80-х років. В основі екологічної культури лежать такі фундаментальні поняття, як людина, природа, їх взаємодія і комплексний вектор динаміки суспільного розвитку.

Культура взагалі – це універсальний феномен, вона існує стільки, скільки існує людство. І вона має універсальні функції на всіх етапах історії. Складна еволюція розвитку людської цивілізації призвела до складної, сучасної, багатозначної і багатоаспектної інтерпретації терміна «культура», який у різних довідникових трактуваннях означає історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, виражений у типах та формах організації життя та діяльності людей, у їхніх взаєминах, а також у матеріальних та духовних цінностях, які вони створюють. Крім цього, культура розглядається як синкретичне (нерозривне, нерозчленоване) явище, динамічний творчий процес, синтез створених людиною матеріальних і духовних цінностей, гармонійних форм відносин людини з природою, суспільством, самою собою як результат зв'язку зі світом і утвердження в ньому. У зв'язку з цим можна було б вивести безліч дефініцій культури, якими оперують ті чи інші фахівці та громадські діячі. Іноді дуже схожих, але частіше досить відмінних і навіть протилежних за змістом.

Отже, обсяг цього поняття величезний: все, що створено, оброблено всіма людьми, вся сукупність продуктів людської діяльності, суспільних форм організації, процесів. Тобто все, що вже зроблено, робиться і буде зроблено, оскільки майбутнє культури втручається в її сьогодення, майбутнє культури відображено в сьогоденні. І сама культура є в певному сенсі

відображення (шанування) або система відображень, дуже складна за своєю структурою.

Екологічна культура є одним із проявів загальної культури, що виражає ставлення суб'єкта культури (суспільства, його структур, індивідів, з яких воно складається) до природи. З того, що у первісних людей не було поняття «екологічна культура», зовсім не випливає, що їм не було властиво певне ставлення до природи, яке можна простежити у міфах. Тому про фактичне існування екологічної культури можна стверджувати, починаючи з моменту появи культури як такої.

Якщо розглядати культуру як прояв свідомої діяльності, яка характеризує ступінь свободи суб'єкта по відношенню до природної і соціальної дійсності, то екологічна культура задає той вектор у загальному полі культури, який дозволяє людині здійснювати свій вільний вибір особистісного розвитку і водночас постійно гармонізувати свої стосунки і в природному, і соціальному, і культурному середовищах, а також самостійно здійснювати свою життєдіяльність у різних сферах з повною відповідальністю за прийняті рішення.

Сьогодні екологічна культура є новою в рамках загального культурного простору людської діяльності, оскільки вона прийшла на зміну культурам, їй прийдешнім – антропоцентричній (орієнтованій, в основному, на особистість) і соціоцентричній (орієнтованій на зміну суспільства). На відміну від них екологічна культура, яка орієнтована на природу є екоцентричною. Такий висновок логічно випливає з визначення екологічної культури в роботі «Культура: теорії та проблеми» (1995). У ній Т. Кузнєцова, В. Межуєв та ін. визначають екологічну культуру як основу загальної культури, що виражає характер і новий якісний рівень відносин між суспільством і природою [6, с. 239].

Єдність думок авторів лише підкреслює особливу значущість екологічної культури як складової загальної культури особистості, як внутрішній духовний зміст, відображений у сенсах, духовних цінностях, з метою цивілізаційних перетворень: технологічного, господарського та соціального розвитку суспільства.

Узагальнюючи основні підходи, під «екологічною культурою» І. Ільєсова розуміє рівень розвитку особистісних смислів про сутність екології, ставлення до природи як цінності, спрямованість на конструктивне перетворення дійсності, готовність до самостійних дій із захисту навколишнього природного середовища та усвідомлення відповідальності за антиприродні дії [7, с. 57].

Позначена інтенція передбачає звернення до екологічної культури на соціологічному рівні і дає підставу для соціологічного аналізу тенденцій функціонування екологічної культури суспільства на даному етапі його розвитку. Ці тенденції виявляються у свідомості, поведінці, діях різних соціальних груп.

Екологічну культуру Н. Кужанова характеризує як певний рівень розвитку екологічного пізнання природи і напрямів її соціальних перетворень та виховання людини, що усвідомлено використовує природні закони в інтересах суспільства з максимально можливим для даного історичного етапу з урахуванням збереження природного фактора [8, с. 98].

Трактуючи екологічну культуру як одну зі сфер соціального буття, було б вкрай некомпетентно, на думку І. Ремізова, розглядати її поза зв'язком з «екологічною сферою суспільства». Термін цей ним уведений у монографії «Екологічна сфера суспільства: сучасні тенденції і перспективи розвитку» (1998). Автор визначає екологічну сферу як «систему діалектично взаємозалежних елементів – екологічної діяльності, екологічних відносин, екологічної форми суспільної свідомості, екологічного суб'єкта, спеціалізованих управлінських структур, і спеціалізованої матеріально-технічної бази» [9, с. 6].

На нашу думку, зміщення акцентів відчувається і в трактуванні Т. Кузнєцовой, В. Межуєва: «Варто підкреслити, що проблема гуманізму набуває нового змісту і значення у світлі екологічної проблематики. Гуманізм, який визнає цінність окремої людини як особистості, її право на свободу, щастя і прояв своїх здібностей, немислимий без найголовнішого права людини – права жити в чистому природному середовищі. У цьому відношенні можна стверджувати, що об'єктивний хід подій замість антропо- і соціоцентричних цінностей породжує справді гуманну систему цінностей, що враховує як єдність людства, так його нерозривний зв'язок з природою» [6, с. 244].

Викликають сумніви суперечності в трактуванні понять, що характеризують суспільство і особистість. Якщо в наведеній вище цитаті мова йшла про антропо- і соціоцентричні цінності, то далі одне відривається від іншого і в соціальну систему замість соціальних істот потрапляють природні явища. Так, автори вказують, що «у систему соціальних цінностей повинні бути включені не тільки явища суспільного життя, а й природні явища, взяті хоча б у рамках біосфери і складових природного середовища життя суспільства. Тим самим істотно розширюється сфера соціального і робиться заявка на подолання того антропоцентризму, який становив неодмінну вісь всієї колишньої культури» [6, с. 245].

По-перше, незрозуміло, як можна розширити соціальну сферу за рахунок природних явищ? Адже це принципово різні сфери дійсності і спроби ставити їх на одну сходинку, підводити під одні і ті ж закони, які до істини не призводять. По-друге, автори викидають з соціальної системи людей – соціальних істот і підміняють їх природними явищами. Насправді виходить, що вони пропонують подолати не антропоцентризм – абсолютизацію ролі особистості, а антропологізм – визнання людини персональним носієм культури.

Проте далі автори виправляють своє ставлення до особистості, показуючи, що культура – це спосіб соціального розвитку, тобто збереження і розвитку соціальних істот – людей, індивідів [6, с. 247].

Взаємини природи і суспільства не можна розглядати поза протиріччями, які неминуче виникають між ними. Історія спільного існування людини і природи являє собою єдність двох тенденцій. По-перше, з розвитком суспільства і його продуктивних сил постійно і стрімко розширюється панування людини над природою, і сьогодні це проявляється в планетарному масштабі. По-друге, постійно поглиблюються суперечності, дисгармонія між людиною і природою. Природа, незважаючи на різноманіття своїх складових частин, є єдиним цілим. Саме тому вплив людини на окремі частини природи одночасно діє, причому незалежно від волі людей. Результати відповідної реакції бувають іноді непередбачувані, вони погано піддаються прогнозуванню.

Ігнорування людиною цілісного діалектичного характеру природи призводить до негативних наслідків як для неї, так і для суспільства.

Дослідження, здійснені І. Ремізовим, А. Ремізовою, О. Яциним, в галузі екологічної освіти мають на меті показати потребу в становленні суспільства з високою екологічною культурою як вирішального чинника в гармонізації відносин суспільства і природи. Але вони ставлять більш високі завдання – визначення екологічної культури як одного з етапів на шляху до формування «стійкої екологічної сфери суспільства», а отже, і до сталого розвитку суспільства. «Нерозвиненість екологічної сфери суспільства – одна з основних причин низької результативної діяльності щодо гармонізації взаємовідносин між суспільством і природою, а її комплексний розвиток, одна з умов можливості запобігання екологічній катастрофі» [10, с. 30]. Саме тому формування і розвиток екологічної сфери суспільства, на думку авторів, є центральним завданням екологічної культури.

Як вважає М. Гімадеев, у понятті «екологічна культура» виділяється чотири її характеристики:

– культура духовна екологічна – частина загальної культури, що передбачає духовну діяльність і її продукти, пов'язані з відображенням і осмисленням екологічних явищ і факторів життя людей та їх спільнот. Охоплює екологічну етику, психологію, педагогіку та ін. Вона характеризує розвиненість екологічної свідомості, ступінь розвитку самої людини;

– культура матеріальна екологічна – частина загальної культури, що охоплює всю сферу матеріальної діяльності і її результати, пов'язані з функціонуванням і підтриманням екологічної діяльності;

– культура екологічна особистості – ступінь, характер оволодіння людьми матеріальними і духовними цінностями суспільства, орієнтованими на реалізацію соціально-екологічних, а також природних закономірностей і зв'язків в особистій життєвій практиці, у взаємовідносинах з іншими людьми. Перебуває в певному взаємозв'язку з культурою екологічною суспільства;

– культура екологічна суспільства – один з феноменів культури, що являє собою сукупність матеріальних і духовних цінностей, способів їх використання і забезпечує прогрес

суспільства в його гармонії з природним середовищем, який є конкретно-історичною мірою природододільного в різних видах людської діяльності. Одним з показників зрілості екологічної культури є ступінь розвитку і ефективність функціонування екологічної сфери в співвідношенні зі станом екологічної ситуації та здоров'ям населення [11, с. 38].

Беручи до уваги перераховані вище визначення екологічної культури ми вважаємо, «екологічна культура» – це відкрита, динамічна система високоморальних і ціннісних установок, мета якої – збереження і розвиток природно-соціального потенціалу людського суспільства, формування стійких екологічних переконань, що містить систему взаємопов'язаних елементів: екологічну свідомість, екологічні знання та екологічну діяльність. Соціальна роль функції екологічної культури спрямовані на встановлення єдності людини з природою, гармонізацію їх взаємовідносин. Це здійснюється шляхом удосконалення системи суспільних відносин, структури, рівня розвитку виробничих сил, духовного світу людини і суспільства цілому.

Екологічна культура виступає як суспільне явище. Поза суспільством вона не виникла і не може існувати. Вона є синтезом і активним продовженням загальної культури. Екологічна культура пов'язана з особливим ставленням людини до природи і виступає як відносно самостійний вид суспільної культури, що має свої зміст і функції.

До характерних функцій екологічної культури відносимо:

–теоретико-пізнавальну, зумовлену необхідністю пізнання властивостей, структури якості та законів природного буття людини;

–проектно-конструкційну, пов'язану з відповідністю людських проектів природи законам, тобто з екологічністю будь-якої конструкції;

–організаційну, тобто координувальну, яка скеровує діяльність людей у їхньому ставленні до природи;

–нормативну, пов'язану з виробленням певних ціннісних критеріїв щодо ставлення людини до природи, орієнтацією на природні предмети і явища навколишнього середовища;

–комунікативну, тобто матеріали, речовини та сили природи виступають як засоби речі у функціонуванні зв'язків між людьми і природою;

–природоохоронну, що пов'язано з охороною природи, почуттям бережливого ставлення до неї, до її ресурсів, збереженням її для майбутнього покоління;

–практично-перетворювальну, пов'язану з культурою пристосування природних сил і ресурсів для громадських цілей і потреб людей;

–матеріально-виробничу, зумовлену природною основою виробничих процесів, яку модифікованою природою. Екологічність є вищим проявом культури будь-якого виробництва

–творчу, оскільки джерелом екологічної уяви є сама природа. Людина в практичному житті, в процесі праці, створюючи предмети, знаряддя, засоби, уявляє віддалені наслідки впливу на природне середовище. На цій основі вона може моделювати майбутній стан природи, прогнозувати її розвиток;

–логіко-оптимізаційну, обумовлену необхідністю вироблення екологічного орієнтира метою гармонізації відносин між людиною і природою;

–чуттєво-емоційну, пов'язану з переживаннями людини за стан навколишнього середовища;

–взаємодіючу, оскільки екологічна культура виконує виховну функцію.

В умовах сучасної кризи екологічна культура вперше в історії людства виконує і функцію – самозбереження суспільства. Виховання і формування екологічної культури комплексною соціальною проблемою, розв'язання якої може бути лише системним – на основі залучення фінансових, політико-правових і освітніх чинників. Стан її визначається культурними традиціями, інформаційними ресурсами, екологічною політикою держави, екологічними інвестиціями, спрямованими на поліпшення навколишнього середовища, екологічної ситуації, збільшення природного капіталу, а також ефективністю діяльності екологічних інститутів суспільства, екологічною освітою та вихованням, моральністю людей.

Рівень екологічної культури значною мірою зумовлює екологічну безпеку країни. Яка є стрижнем збалансованого розвитку суспільства.

У розвитку екологічної культури має місце наступність. Екологічна культура вбирає в себе все позитивне, що мало місце в практиці ставлення людини до природи. Знання про природу, досвід природокористування, відображення природи в мистецтві, літературі, народній творчості, культурі виробництва, землеробстві, праці тощо. До змісту екологічної культури належать й історичні народні традиції, звичаї, обряди, пов'язані зі ставленням людей до природи.

Щодо долучення екологічної культури в ряд найбільш характерних аспектів діяльності, то для цього немає підстав. Вони являють собою конкретні історичні аспекти реалізації екологічної культури в тій її частині, яка стосується активно-практичного зв'язку з природою. З одного боку, виготовлення дедалі досконаліших знарядь праці дозволяє людям нарощувати виробництво продуктів споживання, не зупиняючись перед хижацьким винищенням компонентів природи. З іншого боку, знаряддя праці, що входять в широкий ужиток, технічні засоби комфорту (в облаштуванні житла, в засобах зв'язку і транспорту) діють як потужна зброя, використання якої вимагає вилучення з землі значної кількості сировини. Парадоксально те, що наявні технології дозволяють у середньому ефективно використовувати лише близько одного відсотка отриманого продукту, а решта скидається у відходи, захаращуючи землю і воду, відправляється у вигляді пилу і газів в атмосферу.

На наш погляд, при всій важливості ставлення до природи, прояв цього відношення не може бути «основою загальної культури». Культура – витвір людини, суспільства; люди – суб'єкт культури. Зрозуміло, в силу цього вони завжди залишаються її основою, незалежно від того, про їхнє ставлення до якого об'єкта йдеться. Незаперечним є те, що конструктивне вирішення проблеми ліквідації глобальної екологічної кризи неможливе поза рамками екологічної культури, яка є необхідною передумовою оптимізації взаємовідносин суспільства та природи. Від рівня екологічної культури людства залежить вирішення проблеми глобальної екологічної кризи, збереження природних умов існування цивілізації.

Шляхи вирішення екологічних проблем полягають у переході від споживчого, технократичного підходу до природи до пошуку гармонії з нею, підтриманні динамічної рівноваги між природою і людиною. Людина має не тільки брати у природи, а й віддавати їй (посадки лісів, риборозведення, організація національних парків, заповідників тощо), має розумно самообмежувати витрати природних ресурсів, особливо енергетичних джерел, що мають для життя людства найважливіше значення.

Але найважливішим напрямом вирішення екологічних проблем є формування в суспільстві і у кожної людини екологічної культури.

Висновки. Отже, екологічна культура є суспільним явищем. Поза суспільством вона не виникає і не може існувати. Вона є синтезом і активним продовженням загальної культури.

Формування екологічної культури розглядаємо як з позицій суспільства, так і з позицій особистості. Екологічна культура суспільства більш мобільна і більш схильна до змін у залежності від вимог до умов життя. Індивідуальна екологічна культура – це результат виховальних впливів соціального середовища.

На сучасному етапі переходу до збалансованого розвитку створюються рамкові умови, що забезпечують можливість узгодженого, внутрішньо збалансованого функціонування тріади – природа, населення, господарство. Механізми розроблення і прийняття рішень мають орієнтуватися на відповідні пріоритети, враховувати наслідки реалізації цих рішень в економічній, соціальній, екологічній сферах і передбачати найбільш повну оцінку витрат, переваг і ризиків з дотриманням таких критеріїв: будь-яка господарська діяльність не може бути виправдана, якщо вигода від неї не перевищує втрат (шкода навколишньому середовищу має бути на такому низькому рівні, який тільки може бути досягнутий з урахуванням економічних і соціальних факторів).

Реалізація цього змісту на практиці означає конкретизацію вимог екологічної культури, що стосується як її матеріальних, технічних, так і людських компонентів. Це проявляється в організаційній і пропагандистській діяльності як міжнародних організацій, що діють під егідою

ООН, так і державних та громадських структур усередині країн.

Концентруючи і консолідуючи засоби, ресурси і творчі сили на основі екологічної культури, можна досягти істотних змін у поліпшенні добробуту і здійснити місію узгодження, збалансованого розвитку, формування екологічної культури суспільства.

Список використаних джерел

1. Моисеев Н. Н. Судьба цивилизации. Путь Разума. / Н. Н. Моисеев – М. : Изд-во МНЭПУ, 1998. – 228 с.
2. Лагутин А. О. Экологическая культура как фактор устойчивого развития общества : дисс. ... кандидата культурологии : 24.00.01 / Александр Олегович Лагутин. – Краснодар, 2001. – 159 с.
3. Урсул А. Д. Путь в ноосферу: концепция выживания и устойчивого развития человечества. – М. : Луч, 1993. – 275 с.
4. Viara Gurova. Ecological Education in Everyday Life: ALPHA 2000 / Edited by Jean-Pau Hautecoeur. Published by University of Toronto Press and by the UNESCO institute for Education in collaboration with the Canadian Commission for UNESCO. – 2002. – P. 99
5. Астафьева Л. С. Формирование экологической культуры студентов технически колледжей : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Людмила Сергеевна Астафьева. – М., 2001. – 197 с.
6. Кузнецова Т. Ф. Культура: теории и проблемы : учеб. пособие для студентов аспирантов гуманитар. спец. / Т. Ф. Кузнецова, В. М. Межуев, И. О. Шайтанов и др. – М. : Наук 1995. – 275 с.
7. Ильясова И. С. Педагогические условия формирования экологической культур студентов в учреждениях среднего профессионального образования : дисс. ... к. пед. н 13.00.01 / Ирина Сергеевна Ильясова. – Омск, 2010. – 211 с.
8. Кужанова Н. И. Формирование экологической культуры будущих специалистов образовательной среде технического ВУЗа : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.0 Наталья Ивановна Кужанова. – Великий Новгород, 2004. – 359 с.
9. Ремизов И. Н. Экологическая сфера общества : современные тенденции перспективы развития. / И. Н. Ремизов – Краснодар : Изд-во КГМА, 1998. – 143 с.
10. Ремизов И. Н. Реальности и мифы экологического оптимизма / И. Н. Ремизов А. И. Ремизова, О. П. Яцына / Природа. Общество. Человек. – № 1 (10). – Краснодар, 1997 С. 21-39.
11. Экологический энциклопедический словарь / под ред. М. М. Гимадеева. – Казань Природа, 2000. – 544 с.

С. В. Сова

ПРЕДПОСЫЛКИ И ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ В КОНТЕКСТЕ СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрена проблема формирования экологической культуры личности как необходимое условие решения экологических проблем. Проблема формирования экологической культуры личности рассмотрена с позиций устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экологическая культура, экологические проблемы.

S. Sov

BACKGROUND AND DEVELOPMENT PERSON'S ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF BALANCED DEVELOPMENT

The article considers the problem of forming society and individual ecological culture as a necessary condition for solving environmental problems. The problem of forming person's ecological culture is considered from the standpoint of stable development.

Key words: stable development, environmental culture, environmental issues.